

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Історичний факультет

Кафедра політології і соціології

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ПОЛІТИЧНИЙ СЕПАРАТИЗМ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
СУЧАСНИХ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН»**

Виконала:

студентка II курсу, Рв1М17 групи
спеціальності 052 Політологія

Пянковська Ельвіра Миколаївна

Керівник:

Білецька Т.В., кандидат соціологічних
наук, доцент кафедри політології та
соціології

Рецензент:

Боровець І.І., кандидат історичних
наук, доцент кафедри всесвітньої
історії

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОЯСНЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПОЛІТИЧНОГО СЕПАРАТИЗМУ.....	9
1.1. Поняття сепаратизму як суспільного феномену.....	9
1.2. Правові аспекти визначення сепаратизму (на зразках сучасного вітчизняного законодавства).....	20
1.3. Визначення характеру сепаратизму в сучасній Східній Україні: етносепаратизм vs політичний сепаратизм.....	26
Висновок до розділу.....	34
РОЗДІЛ 2. НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ». ФОРМУВАННЯ НОВОЇ МАТРИЦІ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН.....	36
2.1. Пріоритети зовнішньої політики України.....	36
2.2. Етнополітична компонента у російській воєнно-політичній доктрині «гібридної війни». Концепція «захисту російської/російськомовної діаспори».....	53
Висновок до розділу.....	64
РОЗДІЛ 3. ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ УКРАЇНИ У СВІТІ В УМОВАХ СПРЯМОВАНОЇ ПРОТИ НЕЇ РОСІЙСЬКОЇ «ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ».	

КОНТУРИ	НОВИХ	УКРАЇНО-РОСІЙСЬКИХ
ВІДНОСИН.....	66	
3.1. Політичні і соціальні наслідки російської гібридної агресії.....	66	
3.2. Перспективи закінчення «гібридної війни» і постконфліктного врегулювання проблеми східноукраїнського політичного сепаратизму у контексті доктрини воєнної (національної) безпеки України.....	75	
Висновок		до
розділу.....	89	
ВИСНОВКИ.....		
91 СПИСОК		ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ.....	93	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Детерміноване загально визнаними демократичними цінностями прагнення народів планети до віднаходження власної державності у другій половині ХХ століття круто змінило політичну карту світу: сьогодні на Землі нараховується вже понад двісті незалежних суверенних держав.

Разом із тим, у рамках сучасних країн існує загалом кілька тисяч етнічних груп, кожна з яких потенційно може розраховувати на державний, політичний контроль над своєю територією. З іншого боку, у будь-яких – навіть економічно процвітаючих — державах наявні регіональні диспропорції розвитку.

Проте сплав етнічних і регіональних проблем має своїм результуючим вектором активний спалах невдоволення різних верств населення проваджуваною центральним керівництвом країни політикою та, як наслідок, – прагнення даного регіону до політичного відокремлення від держави або до підвищення свого правового статусу в ній, що є сутністю сепаратизму.

У даний час сепаратизм характерний для різних країн світу з різними політичними системами і режимами. Про різноманіття вогнищ сепаратизму свідчить те, що вони очевидні й у самому факті розпаду СРСР і Югославії, і в утворених на їхніх уламках нових незалежних державах (Росії, Грузії, Молдові, Азербайджані, Боснії та Герцеговині), і в постколоніальних країнах (Індії, М'янми, Шрі-Ланці), і в країнах, традиційно іменованих «західними демократіями» (Ольстер у Великобританії, Квебек у Канаді, Басконія в Іспанії).

Сепаратизм з'явився в політичному житті майже тоді ж, коли виникла держава як основний політичний інститут суспільства.

Однак у сучасну епоху повсюдної тотальної взаємозалежності, яка відбувається у світі політичних процесів, проблеми, пов'язані з наявністю в окремих регіонах планети осередків сепаратизму, викликають глобальне

посилення політичної та економічної напруженості. Така тенденція призводить не тільки до розпаду багатонаціональних держав, але і породжує ланцюгову реакцію етнополітичних конфліктів, сприяє послабленню контролю над поширенням звичайного озброєння, розширенню можливостей поширення зброї масової поразки, зростанню тероризму і релігійного екстремізму.

З огляду на це стає очевидним, що сепаратизм – це багатобічна теоретична й актуальна практична проблема [7], яка суттєво впливає як на світовий уклад, так і на життя конкретних суспільств, на основі стабільності їх державного укладу.

Не стала тут винятком і сучасна Україна, яка нині виборює власний суверенітет, загрозами якому стали сепаратисти ОРДЛО та ідеологи і політики доктрини «гібридної війни», яку розв'язала проти Української республіки сусідня Російська Федерація.

Світовий досвід засвідчує, що сепаратизм як явище має досить глибокі історичні корені, однак нині практично відсутні дієві механізми врегулювання конфліктів, спричинених сепаратистськими вимогами. Адже існує фундаментальна суперечність між історичними традиціями взаємодії держав на принципах державного суверенітету і непорушності кордонів з одного боку, та принципом права націй на самовизначення, який передбачає можливість формування незалежних держав і який утвердився в практиці міжнародних відносин. Така суперечність призводить до того, що принцип національного самовизначення в окремих випадках стає пріоритетним, що, як правило, не відповідає інтересам національної безпеки держав, до складу яких входять території з великими етнічними анклавом.

Теоретико-методологічна база дослідження. Про складність та неоднозначність такого явища, як сепаратизм, свідчать наукові дослідження. Переважна більшість праць російських учених має описовий характер, автори практично не намагаються абстрагуватися від етнічної і етнотериторіальної специфіки цього явища (К.Белова, А.Володін, Ф.Гобозов, В.Гордєєв,

Л.Дробіжева, Г.Старовойтова, В.Тішков, П.Чернов). Більше уваги науковці приділяють аналізу ефективності російського законодавства та міжнародного права з точки зору запобігання проявам сепаратизму, теоріям прав людини і нації, а також принципам розмежування феноменів сепаратизму, федералізації та регіональної автономізації (М.Арутюнов, М.Домарьова, Г.Грибанова, Г.Каджая, В.Ковальов, В.Матюхін, Е.Паін, А.Савельєв, О.Салмін, М.Фарукшин та ін.).

Проблемам сепаратизму, зокрема українського, приділяли велику увагу російські дослідники в еміграції у 20-х роках ХХ століття. Це праці П.Богаєвського, О.Волконського, Ю.Романовського, А.Савенка, М.Трубецького, Т.Флоринського, С.Щоголева. Вони вважали будь-які прагнення українців до самостійної держави загрозою для існування «єдиної і неподільної» Російської держави, тому їх праці були спрямовані насамперед на обґрунтування того, що Україна як самостійна держава є нонсенсом. Серед сучасних зарубіжних дослідників «українського сепаратизму», які також намагаються довести безперспективність розвитку Української держави, можна відзначити С.Бабуріна, О.Дугіна, К.Затуліна, М.Смоліна, М.Ульянова та ін.

Західні дослідники розглядають сепаратизм переважно в руслі концепцій модернізації та глобалізації (Р.Бербах, У.Робінсон, У.Бек, Дж.Келлас та ін.); досліджують взаємозв'язок націоналізму і сепаратизму, умови та чинники реалізації права націй на самовизначення, причини негативного впливу сепаратизму на систему міжнародної безпеки (С.О'Брайєн, П.Глоц, Л.Грінфельд, Б.О'Лірі, Х.Кон, Д.Міллер, Й.Тамір ін.); форми прояву сепаратизму за стратегічними цілями; проблеми моральності сецесії як однієї з форм сепаратизму (А.Бьюкенен, Д.Горовіц); переваги тієї чи іншої форми державного устрою (федералізація, автономізація, регіоналізація, регіональна адміністративна децентралізація) в боротьбі із сепаратистськими рухами; проблеми державного суверенітету в контексті захисту територіальної

цілісності держав (Е.Геллнер, Д.Дж.Елейзер, Г.Морган, К.Омає, К.Росс, М.Уолцер, К.Фірк, К.фон Хіппель та ін.).

У сучасній українській етнополітології та етноконфліктології проблеми сепаратизму розглядаються переважно крізь призму української національної ідеї, побудови незалежної держави, аналізу причин, що призводять до появи на теренах сучасної України сепаратистських настроїв. Серед дослідників зазначених проблем слід відзначити М.Вівчарика, К.Вітмана, В.Горенкіна, О.Картунова, А.Кіссе, В.Котигоренка, І.Кресіну, Л.Нагорну, О.Маруховську-Картунову, І.Оніщенко, Є.Перегуду, Г.Перепелицю, Ю.Римаренка, С.Римаренка, Л.Шкляра та ін.

Зважаючи на те, що сепаратизм у Східній Україні є насамперед продуктом російської політики, окремо варто вивчити її, означену у сьогоdnішньому експертному середовищі як «гібридна». Проблема осмислення нових «гібридних» форм політики і війни сьогодні постає у фокусі чималої вітчизняної і зарубіжної аналітичної спільноти. В Україні маркерну роль тут відіграють аналітичні звіти і наукові публікації фахівців Інституту стратегічних досліджень [6; 40; 58].

Чималим є доробок військових спеціалістів. Зокрема, перший заступник Міністра оборони України д. війс. наук, професор І.Руснак представив серйозний аналіз специфіки оборонного будівництва в умовах «гібридної війни», обґрунтовує варіанти своєчасного і адекватного реагування на її виклики [56]. Привертає увагу серія публікацій у збірниках наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського [36; 72; 73].

Значними є також напрацювання іноземних авторів, насамперед – європейців та американців [79; 81; 84; 87; 89; 90; 94; 97].

Мета роботи полягає у вивченні наслідків явища політичного сепаратизму у ОРДЛО та Криму в контексті російської «гібридної війни» на зміст, характер і перспективи україно-російських міждержавних відносин.

Для реалізації мети дослідження передбачається розв'язання таких **завдань**:

- визначити чинники, які зумовлюють активізацію сепаратистських рухів у сучасному світі та здійснити класифікацію причин виникнення, політичної артикуляції й ідеологічного узасадничення сепаратизму;
- виявити сутність, закономірності та основні прояви політичного сепаратизму;
- дослідити ефективність застосування інституційних методів боротьби із сепаратизмом в окремих країнах світу, визначити правові механізми запобігання сепаратизму і врегулювання конфліктів, викликаних сепаратистськими рухами;
- визначити характер сучасного східноукраїнського сепаратизму;
- визначити впливи сучасного східноукраїнського сепаратизму на основи національної безпеки України;
- з'ясувати наслідки сучасного східноукраїнського політичного сепаратизму для перспектив україно-російських міждержавних відносин.

Об'єктом дослідження є східноукраїнський політичний сепаратизм.

Предметом дослідження є впливи східноукраїнського політичного сепаратизму на зміст, характер і перспективи україно-російських міждержавних відносин.

Під час проведення дослідження були використані наступні **методи**:

- аналітичний, на підставі якого було виділено низку ознак сепаратизму, досліджено кілька варіантів визначення даного феномена і здійснення їхньої типологізації, сформовано визначальний для дисертаційної роботи концепт сепаратизму;

- системний, за допомогою якого сепаратизм розглянуто як комплексний процес, виявлені найбільш важливі елементи сепаратизму, простежені їхні взаємозалежність і взаємозумовленість;

- компаративістський, який дозволив вивчити різні підходи до дослідження феномена сепаратизму, різні прояви сепаратистських рухів у сучасному світі;

- історико-логічний, який дав можливість простежити досліджуваний об'єкт у часі, здійснити співвідношення різного прояву сепаратизму.

Елемент **наукової новизни** визначається тим, що автором здійснено оригінальне комплексне, системне дослідження сутності сепаратизму як об'єктивного явища сучасної політики, ефективності застосування інституційних методів боротьби з ним, можливостей нейтралізації сепаратистських проявів у контексті реалій сучасної російсько-української «гібридної війни».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані і запропоновані у магістерській роботі наукові ідеї, методичні підходи, пропозиції та висновки можуть використовуватися для підготовки до написання курсових робіт, статей і повідомлень з політології, відповідних соціально-політологічних дисциплін, проведенні і підготовці до лекційних, семінарських і практичних занять, проведення диспутів, відповідних конференцій серед викладацько-студентського загалу.

Окремі положення роботи були **апробовані** у збірнику «Політія: збірник наукових праць студентів історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка спеціальності «Політологія».

Структура роботи: вступ, три розділи з підрозділами, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 115 сторінок, з них 92 сторінки основного тексту. Список використаних джерел містить 101 позицію.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження, розкриваючи сутність та особливості політичного сепаратизму як феномена сучасної вітчизняної політики, зважаючи на його зумовленість стратегіями і методами російської «гібридної війни», акцентуючи на перспективах української зовнішньої політики, безпекової політики, перспективах україно-російських та україно-європейських міждержавних відносин, можемо констатувати:

- політичний сепаратизм – це теорія, політика і практика відокремлення, відділення частини території держави, або ж отримання більш широкої тимчасової автономії з кінцевою метою створення нової самостійної національної держави. Проблеми сепаратизму тісно пов'язані з такими міжнародними принципами, як право націй (народів) на самовизначення і територіальна цілісність держав. Міжнародне право визнає три основні форми реалізації прав народів на самовизначення: перетворення «несамоврядної» території на суверенну національну державу; вільне об'єднання з незалежною державою; злиття з незалежною державою. Останнім часом з'явилася тенденція розглядати право націй на самовизначення як право на побудову незалежної держави не тільки для нації, а й для окремої території;

- у сучасному світі основними причинами сепаратизму є взаємні територіальні претензії етносів; боротьба етносу за свій політичний статус; етнорелігійні суперечності в державі; нерівномірний розвиток регіонів у державі та вимоги раціонального використання ресурсів; збереження національних і культурних цінностей; особливості демографічної ситуації;

- проблеми сепаратизму не вирішуються на основі прецедента. Кожна країна, яка стикається з цими проблемами, намагається вирішувати їх на основі власних політичних та соціокультурних традицій, відповідно до рівня розвитку демократії, застосовуючи такі основні методи нейтралізації сепаратистських проявів, як федералізація, автономізація, регіоналізація.

Однак аналіз результатів застосування цих моделей свідчить, що жодна з них не може остаточно вирішити ці питання;

- сепаратизм є серйозною проблемою в окремих країнах, особливо коли він інспірується ззовні потужними країнами, які мають у цих регіонах свої геополітичні або геоекономічні інтереси. Саме до таких відноситься сучасний східноукраїнський політичний сепаратизм, який зумовлений і підтримується Російською Федерацією згідно її стратегії «гібридної війни»;

- наслідком російської «гібридної війни» і східноукраїнського політичного сепаратизму як її складової є поступове руйнування ялтинської системи світобудови, загрози руйнації системи колективної безпеки, загрози територіальній цілісності і державному суверенітету України, руйнація системи пострадянського колективного партнерства, повної руйнації системи двосторонніх партнерських україно-російських угод, зміна зовнішньополітичної і безпекової доктрин України з перенаціленням від позаблоковості і нейтралітету до євро- і натоспрямованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабкин И.О. Феномен этнического сепаратизма: автореф. дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / Ставропольский государственный университет. – Ставрополь, 2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/fenomen-etnicheskogo-separatizma>
2. Большая энциклопедия. Словарь общедоступных сведений по всем отраслям знания. – СПб.: Просвещение, 1896. – Т. 17. – 794 с.
3. Брокгауз Ф.А. Малый энциклопедический словарь / Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон – СПб.: Брокгауз-Ефрон, 1902. – Т. 3. – 1994 с.
4. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці / О.С. Власюк. – К.: НІСД, 2016. – 528 с.
5. Герасимов А.П. Комплексний огляд сектору безпеки і оборони. Уроки минулого і сьогодення / А.П. Герасимов // Національна безпека. - №29. – 15с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/sector_bezpeki-ea34b.pdf
6. Горбулін В.П. Війна і мир: п'ять сценаріїв для України / В.П. Горбулін // Стратегічна панорама. – 2015. – №1. – С. 5-11.
7. Горенкін В.А. Сепаратизм як соціально-політичне явище: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / В.А. Горенкін; Тавр. нац. ун-т ім. В.І.Вернадського. – Сімферополь, 2004. – 20 с.
8. Горчаков Л.О. Історичне коріння етносепаратизму як об'єкта політологічних досліджень / Л.О. Горчаков // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Миколаїв, 2009. – Т. 110. Політологія. – № 97. – С. 66-71.
9. Деменко О.Ф. Пріоритети зовнішньої політики України на сучасному етапі / О.Ф. Деменко // Вісник Національного університету оборони України. – 2014. – №4 (41). – С. 362-367.

10. Державна програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/22017-06-16_National-program-2020_uk.pdf
11. Дівак В.В. Сепаратизм як феномен сучасної політики / В.В. Дівак. – К.: Логос, 2010. – 223 с.
12. Домарева М.А. Сепаратизм в постсоветской России: факторы возникновения, функционирования и нейтрализации : дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / М.А. Домарева; Москов. гос. ун-т. – М., 2004. – 167 с.
13. Доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні 16 лютого – 15 травня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport19th_UKR.pdf
14. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 лютого – 15 травня 2017 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/UA_14th_OHCHR_report_on_the_human_rights_situation_in_Ukraine.pdf
15. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 травня – 15 серпня 2017 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ufpa.org.ua/blog/2922>
16. Дрьомов С.В. Щодо агресивної та деструктивної політики Російської Федерації у сфері громадянства та її можливі наслідки для України: аналітична записка відділу проблем національної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень / С.В. Дрьомов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Dryomov_resident-a3530.pdf
17. Етнополітичні загрози та ризики національної консолідації: регіональний вимір: аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nats_konsol-eee72.pdf

18. Європейська конвенція про громадянство. Документ 994_004 від 27.05.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004

19. Європейський досвід протидії етнічному сепаратизму: уроки для України: аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2526/>

20. Закон України від 01.07.2010р. № 2411-VI «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

21. Закон України від 16.01.2014 № 721-VII «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та процесуальних заходів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-18>

22. Закон України від 16.01.2014 № 767-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-18>

23. Закон України від 28.01.2014 № 732-VII «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-18>

24. Закон України від 08.04.2014 № 1183-VII «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-18>

25. Закон України від 14.05.2014р. №1246-VII «Про застосування амністії в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80>

26. Закон України від 19.06.2014 № 1533-VII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1533-18/sp:java:max100>
27. Закон України від 07.10.2014 № 1689-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18>
28. Закон України від 18.11.2004 №2198-IV «Про організацію оборонного планування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2198-15>
29. Закон України від 23.12.2014р. № 35-VIII «Про внесення змін до деяких Законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/35-19>
30. Закон України від 19.02.2016р. №2235-III «Про громадянство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
31. Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII «Про національну безпеку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
32. Зовнішня політика України – 2014: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / за ред. Г. М. Перепелиці, О. В. Потехіна. – К. : Стилос, 2015. – 326 с.
33. Карчевський М.В. Ефективність кримінально-правового регулювання в Україні: інформаційно-аналітичні матеріали за

результатами опитування експертів / М.В. Карчевський. – Суми: РВВ ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка, 2015.

34. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30.12.2001 г. № 195-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/

35. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

36. Леонов В.В., Ворович Б.О., Сивоха І.М. Війни ХХІ століття: технології «гібридної війни» / В.В. Леонов, Б.О. Ворович, І.М. Сивоха // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. – 2015. – №1 (53). – С. 24-30.

37. Малая советская энциклопедия / гл. ред. О.Ю. Шмидт; 2-е изд. – М.: Государственный институт «Советская энциклопедия», 1941. – Т. 9. – 1056 с.

38. Маркітантов В.Ю., Рибщун О.В., Столяр Ю.В. Російська гібридна війна: від доктрини до тактики: навчальний посібник / В.Ю. Маркітантов, О.В. Рибщун, Ю.В. Столяр. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2018. – 234 с.

39. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. 05.12.1994р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158

40. Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України : аналіт. доп. / О.О. Резнікова, А.О. Місюра, С.В. Дрьомов, К.Є. Войтовський. – К.: НІСД, 2016. – 52 с.

41. Можливі наслідки «паспортизації» мешканців тимчасово непідконтрольних територій України «документами ДНР/ЛНР» для

національної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.niss.gov.ua/articles/2539/>

42. Наконечний В. С. Сепаратизм: поняття та підходи до тлумачення / В.С. Наконечний // Политические процессы и институты. – К., 2007. – № 3. – С. 1-6.

43. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / укл.: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко; 2-ге вид., випр. – К. : Вид-во "Аконіт", 2004. – Т. 3: А-К. – 2004. – 864 с.

44. Основи воєнної безпеки держави: підруч. / Ю.В. Пунда, В.П. Грищенко, П.М. Грицай та ін. – К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. – 204 с.

45. Основи воєнної безпеки та оборони держави : навчальний посібник / О.П. Дузь-Крятченко, Ю.В. Пунда, В.М. Воробйов; В.П. Грищенко; В.М. Гудим, О.Л. Голда, В.І. Єфіменко, В.О. Косевцов, С.М. Нечхаєв, М.І. Петренко, Є.Є. Панкратов, Е.М. Лисицин, А.А. Лобанов, О.О. Соловей, В.М. Телелим, П.І. Шуляк. – К.: НУОУ, 2011. – 104 с.

46. Основи зовнішньої політики України : підручник / Ю. В. Пунда, І. П. Козинець та ін. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. – 240 с.

47. Основи стратегії національної безпеки та оборони держави: підруч. / О.П. Дузь-Крятченко, Ю.В. Пунда, В.П. Грищенко та ін.; за заг. ред. В. М. Телелима; 3-е вид., перероб. і доп. – К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2015. – 620 с.

48. Панарин И.Н. Гибридная война: теория и практика / И.Н. Панарин. – М. : Горячая линия-Телеком, 2017. – 404 с.

49. Північноатлантичний договір від 04.04.1949 р. Док. №950_008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008

50. План дій щодо впровадження оборонної реформи у 2016 – 2020 роках (Дорожня карта оборонної реформи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/tenders/Plan_2208.pdf

51. Политическая энциклопедия: в 2 т. / Г.Ю. Семигин (пред. науч.-ред. совета); Национальный общественнонаучный фонд. – М.: Мысль, 2000. – Т. 2: Н-Я. – 2000. – 704 с.

52. Проблеми законодавчого забезпечення протидії сепаратизму в Україні: аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2193/>

53. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення громадянства України осіб, котрі вчинили злочини проти основ національної безпеки України. Від 08.12.2014 р. № 1297 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1297&skl=9

54. Проект закону про протидію і запобігання сепаратизму та подолання наслідків сепаратистської діяльності на території України (десепаратизацію). Від 17.07.2014 р. №4300а [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4300%D0%B0&skl=8

55. Рекомендації з оборонного планування на основі спроможностей в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України. Від 12.06.2017р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/other/Recommendationson_CBP_120617.pdf

56. Руснак І.С. Підсумки та перспективи оборонного будівництва України в контексті реалізації воєнної політики держави / І.С. Руснак // Стратегічні пріоритети. – 2015. – №4. – С. 35-44.

57. Савойська С. Мовно-сепаратистські тенденції у політичному просторі України / С. Савойська // Політичний менеджмент. – 2008. – № 2. – С. 76-88.

58. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К. : НІСД, 2017. – 496 с.
59. Стратегічний оборонний бюлетень України (Оборонна біла книга України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/SBuletin_12.03.16.pdf
60. Сьомін С.В. Припинення і постконфліктне врегулювання сепаратистських конфліктів: іноземний досвід і висновки для України: аналітична записка / С.В. Сьомін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2871/>
61. Тренин Д. Интеграция и идентичность : Россия как «новый Запад» / Дмитрий Тренин ; Моск. Центр Карнеги. – М. : Изд-во «Европа», 2006. – 404 с.
62. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Док. №984_011 від 30.11.2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
63. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996г. №63-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/
64. Указ Президента України від 12.01.2015 №5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
65. Указ Президента України від 26.05.2015р. №287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
66. Указ Президента України від 24.09.2015р. №555/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015

року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>

67. Указ Президента України від 6 червня 2016 року №240/2016 «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>

68. Указ Президента України від 08.04.2017р. № 103/2017 «Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2017 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/1032017-21670>

69. Украина – Россия: от кризиса – к эффективному партнерству // Национальная безпека і оборона. – 2009. – № 4. – 85 с.

70. Федеральный закон от 03.07.2016г. №305-ФЗ «О внесении изменений в статьи 6 и 30 Федерального закона «О гражданстве Российской Федерации» и отдельные законодательные акты Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docview&page=1&print=1&nd=102352882&rdk=1&&empire>

71. Филиппов М.М. Энциклопедический словарь / М.М. Филиппов. – СПб.: Просвещение, 1901. – Т. 3. – 4208 с.

72. Фролов В.С., Саганюк Ф.В. Стратегія переходу в умовах гібридної війни до нового формату стратегічного керівництва сектором безпеки і оборони України / В.С. Фролов, Ф.В. Саганюк // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. – 2017. – №2 (60). – С. 6-12.

73. Фролов В.С., Саганюк Ф.В., Лобко М.М. Деякі підходи щодо стратегії протистояння та протидії агресору / В.С. Фролов, Ф.В. Саганюк, М.М. Лобко // Збірник наукових праць Центру воєнно-

стратегічних досліджень національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. – 2017. – №1 (59). – С. 5-11.

74. Хардт М., Негри А. Империя / пер. с англ. под ред. Г.В. Каменской, М. С. Фетисова. – М.: Праксис, 2004.

75. Цебенко О. Форми прояву сепаратизму: теоретико-методологічний аспект / О. Цебенко // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2014. – Вип. 26. – С.44-51.

76. Энциклопедический словарь русского библиографического Института Гранат. – М.: Русский библиографический Институт Гранат, б.г. – Т. 21. – 640 с.

77. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 2003. – Т. 5. – 736 с.

78. Ярмоленко М. Сепаратистські рухи в незалежній Україні: витоки, суб'єкти та об'єкти процесу / М. Ярмоленко // Наукові записки: Серія «Історія». – Тернопіль, 2011. – № 2. – С. 106-111.

79. Analysis of Russia's Information Campaign against Ukraine // NATO Strategic Communications Centre of Excellence. – 2014. – № 3. [Electronic resource]. – Access mode : www.stratcomcoe.org/download/file/fid/1886

80. Banholzer L. «When Do Disarmament, Demobilisation and Reintegration Programmes Succeed?» / Lilli Banholzer. – German Development Institute. – August, 2014 [Electronic resource]. – Access mode : http://www.die-gdi.de/uploads/media/DP_8.2014.pdf

81. Berzins J. Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defence Policy / Janis Berzins. – National Defence Academy of Latvia Center for Security and Strategic Research. – 2014. – April. – 15p. [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf>

82. Burrows N. Unfinished Business: The Scotland Act 1998 / N. Burrows [Electronic resource]. – Access mode : <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-2230.00203/abstrac>

83. Center for International Peace Operations (ZIF), Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre (KAIPTC). Elections in Post-Conflict Countries. Lessons Learned from Liberia, Sierra Leone, DR Congo, and Kosovo : Report of a ZIF/KAIPTC Seminar. – June 12–14. – 2008. – 147p. [Electronic resource]. – Access mode : http://mobil.zif-berlin.org/fileadmin/uploads/analyse/dokumente/veroeffentlichungen/ZIF_Report_Elections_in_Post-Conflict_Countries_2009.pdf

84. Chivvis C.S. Understanding Russian “Hybrid Warfare” And What Can Be Done About it / Christopher S. Chivvis. – RAND Corporation. Santa Monica, Calif., 2017. – 10p. [Electronic resource]. – Access mode : https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/CT400/CT468/RAND_CT468.pdf

85. Democracy and Deep-Rooted Conflicts: Options for Negotiators / Peter Harris, Ben Reilly. — Stockholm: IDEA, 1998. – 148p. [Electronic resource]. – Access mode : http://eprpinformation.org/files/peaceprocesses/negotiations/ddrc_options-for-negotiators-1of4.pdf

86. Doyle M.W., Sambanis N. Making War & Building Peace: United Nations Peace Operations / Michael W. Doyle, Nicholas Sambanis. – Princeton: Princeton University Press, 2006. – 50p. [Electronic resource]. – Access mode : <https://hsp.macmillan.yale.edu/sites/default/files/files/Grants/Sambanis-Grants.pdf>

87. Galeotti M. Time to Think about Hybrid Defence / Mark Galeotti // War on the Rocks. – 2015. – July [Electronic resource]. – Access mode : <http://warontherocks.com/2015/07/time-to-think-about-hybrid-defense/>

88. General assembly resolution 60/147 [Electronic resource]. – Access mode : http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_ph_e.pdf
89. Giles K. Hand book of Russian Information Warfare / Keir Giles // NATO Defense College Cataloguingin Publication-Data. – Rome, 2016; Westport, CN.: Praeger, 2000. – 90p. [Electronic resource]. – Access mode : https://krypt3ia.files.wordpress.com/2016/12/fm_9.pdf
90. Hunter E., Pernik P. The Challenges of Hybrid Warfare / Eve Hunter, Piret Pernik; International Centre for Defence and Security (Estonia). – 2015. – April [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.icds.ee/publications/article/the-challengesofhybrid-arfare-1/>
91. Kakachia K. The Role of International and Regional Actors in Abkhazia, Georgia. Paper presented at the annual meeting of the ISA’s 49th ANNUAL CONVENTION, BRIDGING MULTIPLE DIVIDES, SAN FRANCISCO, CA, USA, Mar 26, 2008 [Electronic resource]. – Access mode : <http://convention2.allacademic.com/one/isa/isa08/>
92. Kennedy J.F. Address before the American Newspaper Publishers Association / John F. Kennedy. – 1961. – April 27 [Electronic resource]. – Access mode : http://jfklibrary.org/Research/Research-Aids/JFK-Speeches/American-Newspaper-Publishers-Association_19610427.aspx
93. Leites N. The Operational Code of the Politburo / Nathan Leites. - The RAND Corporation, 1951. – 113p. [Electronic resource]. – Access mode : <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a473408.pdf>
94. “Little Green Men”: a primer on Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine, 2013-2014 / The United States Army Special Operations Command Fort Bragg. North Carolina, 2014. – 78p. [Electronic resource]. – Access mode : https://www.jhuapl.edu/Content/documents/ARIS_LittleGreenMen.pdf
95. National sovereignty and statehood in contemporary international law: the need for clarification [Electronic resource]. – Access

mode : <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=18024 &lang=en>

96. Popescu N. EU and the Eastern Neighbourhood: Reluctant Involvement in Conflict Resolution / Nicu Popescu. – European Foreign Affairs Review. – 2009. – 14. – P. 457–477.

97. Renz B., Smith H. Russia and Hybrid Warfare – going beyond the label / Bettina Renz, Hanna Smith. – University of Helsinki. – 2016. – 66p. [Electronic resource]. – Access mode : http://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/175291/renz_smith_russia_and_hybrid_warfare.pdf?sequence=1

98. Rule of Law Tools for Post-Conflict States. Vetting: an operational framework // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. – UN, 2006. – 42p. [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/RuleoflawVettingen.pdf>

99. Rutland P. Russia as an energy superpower / Peter Rutland // New Political Economy. – 2008. - June 13. - P. 203-210.

100. Spain's Constitutional Court suspends Catalan independence referendum [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.wsws.org/en/articles/2014/10/04/cata-o04.html>

101. United Nations Peacekeeping [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.un.org/en/peacekeeping/issues/ddr.shtml>